

BÖLÜM

37

II ABDULHAMİD DÖNEMİNDE GÜÇ DENGELERİ

II ABDULHAMİT DÖNEMİNDE GÜÇ DENGELERİ

Mardin ve çevresinde Osmanlı Devletinin ilk yıllarında İranda hüküm süren Türk Şah İsmail tehlikesine karşı kullanılan Kürt unsurların Osmanlı yönetimi tarafından o kadar büyük bir güç haline getirilmiş olması, İngilizler'in bu güçleri kullanmaya başlaması Osmanlı yönetimi için büyük bir tehlike oluşturmaya başlamıştı.

İngiliz ve Rus emperyalistleri Ermeni ve Kürt unsurları kışkırtarak Osmanlı Devlet yönetimi için büyük bir tehlike oluşturmaya başladığı bu yıllarda II Abdulhamid müslüman toplulukları kendine ve devlete bağlamak için farklı stratejileri uygulamaya koydu. Balkanlarda Arnavutlar için "Saray Muhafız Alayı'nı" Doğuda Arap aşiretleri için "Aşiret Mektepleri'ni ve Kürtler için "Hamidiye Alaylarını" Osmanlı merkezi yönetimine bağlamayı ön görüyordu.

Osmanlı Sultanı II. Abdulhamid emperyalist güçler tarafından Kürtleri yönetim aleyhine örgütlemeye başlaması özellikle 1878 Berlin Antlaşmasından sonra Ermenilerin sahip oldukları haklar ve bölgede Nassturilere yönelik misyonerlik faaliyetleri Osmanlı yönetiminin yanında olan Kürt aşiret beylerini tedirgin etmekteydi. Osmanlı yönetimine yakın Hakkâri dolaylarındaki Şeyh Ubeydullah bir Osmanlı memuruna "Bu duyduklarım Nedir? Ermeniler Van'da bağımsız bir devlet kuracak, Nasturiler de göndere İngiliz bayrağı çekerek kendilerini İngiltere'ye tabi olduklarını ilan edecekmiş " serzenişi yankı bulmuştu. Sultan II Abdulhamit yaveri vasıtasıyla bölgede halen etkinliği devam eden Bedirhan Bey'in oğlu Bahri Bey vasıtası ile bölgedeki aşiretler ve Şeyh Ubeydullah arasında aracılık yapmaktaydı.

Şeyh Ubeydullah'a bağlı Herki Aşireti'nin kaymakam tarafından cezalandırılması otorite sarsılması olarak yorumlanmış ve sultanla aralarının açılmasına sebep olmuştur. Gösterilen tepki Şeyh

Ubeydullah'ın 1879 yılında İstanbul Sürgünü ile sonuçlanmıştır. Şeyh Ubeydullah tüm kışkırtmalara karşın Sultan'na bağlı kaldığını kaynaklarımızda, görmekteyiz. Ancak Osmanlı yönetimi 1883 yılında Şeyh Ubeydullahı mecburi ikamet için Mekke'ye sürgün etmekten de geri kalmıyor.¹ Osmanlı yönetimi Şeyh Ubeydullah deneyiminden sonra strateji değişikliğine giderek bölgedeki Rus ve İngilizlere karşı müslüman halkı ve özellikle aşiretleri silahlandırmayı öngörüyor. Batılıların Ermeniler lehine talep ettikleri reformları geciktirme, Batı taraftarı memurları bilgeye göndermemek. Batı emperyalist istekleri doğrultusunda hareket eden misyonerlerin faaliyetlerini engellemek şeklinde özetlenebilir.² Bu strateji ile Hamidiye alaylarının kuruluşu gerçekleşecektir.

Hamidiye Alayları

Osmanlı yönetimi Tanzimat süresince doğu eyaletlerinde merkezi otoriteyi tesis edememiştir. Bu başarısızlığın başlıca sebebi bölgesel güçlerin etkinliğinin kırılmasının getirdiği husumet ve bu husumeti iyi kullanan Rus ve İngilizlerin varlığını gösterebiliriz. İngilizler sadece Ermenileri kışkırtmakla Kürt milliyetçiliğini de körüklemiştir. Sultan II. Abdulhamit'in bu İngiliz stratejisinin farkına varması, Kürt aşiretleri ile daha sıkı işbirliği kozunu ortaya sürmüş. Bölgede "Bave Kurdan" (Kürtlerin babası) olarak adlandıran Kürt aşiretleri kurmuş olduğu Hamidiye Alaylarında unvan ve makam vererek işbirliği yolunu seçmiştir.³

Rusların Kazak Alayları'nın Hamidiye Alaylarına ilham olduğunu söyleyebiliriz. Bu fikri II. Abdulhamit'e veren kişi Şakir Paşa'dır. Hamidiye Alayları'nın kuruluşu 1891 yılında çıkarılan Nizamname ile düzenlenmiştir. Gerekçe olarak, "Memleketin teaddiyat ve tecavüzat-ı ecanibten mufazası zimmında tertibi muktezi olan heyet-i askeriye'nin terkibi ol memleket ahalisinin

¹ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.157

² Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.158

³ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.158

müfus-i umumiyesine ait mükellefiyet cümlesinden olup, bu mükellefiyetten ahaliden bir kısmının istisnası kuvve-i umumiyenin noksanının icap edeceği derkar bulunduğu ve bu kaide-i meşruanın Memalik-i Muhfuse-i Şahane bi-hakkın mer-i tutulmasıyla kuvve-i umumiye-i Osmaniyenin tenzil ve teksir olunması maksad-ı meşruasına binaen hususiyet-i halleri hasabiyle şimdiye kadar tamamiyle intizam-ı askeri altında olarak hizmet-i askeriyede bulunmayan ve cundilik ile meşhur ve me mel”luf oldukları halde haymenişin olan efradı-aşairden mücaddeleten asakir-i Hamidiye”nam-ı celiliye Süvari Aşair Alayları teşkili muktezay-ı seniyyei hilafet penahidir.”⁴ Yani günümüz Türkçesi ile özetlersek, ülkenin birlik ve bütünlüğünü sağlamak ve oluşabilecek telafisi güç zararları önlemek amacıyla Osmanlı yönetimi altında olan herkes gibi Kürt aşiret reislerine görev vermeyi ön gören bir düzenlemedir. Hamidiye Alayları en fazla altı bölük halinde 512 ile 1152 kişi arasında olması ön görülmüştür. Büyük aşiretler alay, Küçük aşiretlerin bölük oluşturması esası getirilmiş. Alay ve bölüklerin oluşturulmasında aşiretlerin birleştirilmemesi kuralı konmuş. Ancak savaş zamanlarında aşiret birleştirilmesine imkân tanınmıştır. Alay ve bölüklerde 17-40 yaş arasında bulunan aşiret mensuplarının katılması esası getirilmiş.

Hamidiye Alaylarında yaşa göre bir düzenleme ön görülmüştür.

Yaş	Sınıflandırma
17-20	İptidaiye
20-32	Nizamiye
32-40	Redif

Her alaydan iki çavuşun Ordu-yı Hümayun Merkezine gönderilerek eğitilmeleri öngörülyordu Eğitim alan çavuşlar’n alaydaki askerleri eğitmeleri sistemi kurulduğunu görmekteyiz. Ayrıca her alaydan bir genç Süvari Mektebin’de eğitimi tamamlayan bu gençler teğmen rütbesi ile geldikleri alaylarda görevlendirilmiş. Hamidiye Alaylarında giyim kuşam, hayvan (At vb) ve silahlar Osmanlı yönetimi tarafından karşılanıyordu. Giyim sivil halktan ayırıcı özellikte

⁴ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.159

olması esastır. Bu elbiselerde isim ve numara bulunan bir nevi üniforma idi. Hamidiye alaylarında yöneticilerin yetersiz kalması durumunda “ümera ve rüesasından “ tayin edilmesi sağlanmış. Askeri eğitim konusunda nizamiye süvari alay subaylarının tayini başka bir tedbirdir. Harp birliği olan alay ve bölük kumandanlarının mutlaka askeriye, diğer subayların (kaymakam, binbaşı, kolağısı gibi ise) aşiret ileri gelenlerinden olması karar altına alınmış. Aşiret ileri gelenlerinden devlete sadık olanlar ve hizmette bulunanlar, irade-i seniye ile miralay rütbesine terfi ettirilmekte, ancak yardımcılarının mutlaka nizami bir subay olması oto kontrol olarak atandığını görmekteyiz. Hamidiye Süvari Alayları'nın subay ve erlerine verilecek maaş ve tayin bedelleri, terfi, disiplin ve teftiş usulleri ayrı ayrı belirlenmişti. Hamidiye Alayları'nın kuruluşu sırasında daha önce asayiş ihlal eden aşiret mensupları için af çıkarılmış devletle barışın yolu açılmıştır.

Mardin ve çevresinde bulunan aşiretlerde Hamidiye Alayları'na karşı büyük bir sevinç ve heyecan yaratıldığını görmekteyiz. Milli Aşireti Hamidiye alaylarının teşkilinde önemli bir rol oynamıştır. 1891 yılında İstanbul'a giden aşiret reisleri arasında Milli Reisi İbrahim Bey de vardı. İbrahim Bey'in kurduğu ilk alaya Diyarbakır'da Miralay Vehbi Bey tarafından sancak verildi. ⁵ Özel olarak hazırlanmış üniformalarla törene katılan alayın disiplini Nizamiye Alaylarını aratmayacak düzen ve intizamda olmuş. Milli Aşireti çok kısa bir sürede ikinci alayı kurmuş.

Milli Aşiret Reisi İbrahim II. Abdulhamid tarafından çok sevildiği ve oğlu gibi davrandığı ve kendisine oğlum diye hitap ettiği arşivlerimize yansımıştır. Bu sevgi İbrahim Bey'e Mardin Livası'na bağlı Hamidiye Alaylarının mirlivası olmasını sağlamış ve Paşa unvanı ile anılmasına vesile olmuştur. 1893 yılında İbrahim Paşaya Mardin livasına bağlı alayların dışındaki dört alaya daha ferik unvanıyla yetkili kılınmıştır.

⁵ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.161

Alay No	Alay Komutanı	Alayın Bağlı Olduğu kişi
42	İbrahim Paşa	
43	Kaymakam Mehmet Bey	İbrahim Paşanın Oğlu

Milli Aşireti 1891 yılında yayınlanan nizamnameye aykırı olmasına rağmen Dekori Aşireti ile birlikte bir alay daha oluşturmuştur. Dekori ve Milli aşiretlerinden oluşan 46. Alayın başında Milli Aşireti'nin ileri gelenlerinden Binbaşı Yusuf Abdullah görev almış. 1897 yılında iki aşiret arasında sorun çıkmış ve yapılan teftiş sonucu ayrılmalarına karar verilerek iki yeni alayın kurulmasına karar verilmiştir. ⁶ Mardin ve çevresinde Milli Aşireti dışında Kiki Aşireti de Hamidiye Alaylarına katılmış ve 45. Alayı kurmuştur. Alayın başına Kiki aşiretinden Kaymakam sıfatı verilen Reşid Bey getirilmiştir.

Mardin ve civarında görevli Alaylar ve bağlı oldukları aşiretler.

Alay No	Alay Komutanı	Alay Üst Sorumlu Ferik
41-42	Milli Aşireti İbrahim Paşa	Milli Aşiretinden İbrahim Paşa
43-44	Milli İbrahim Paşanın oğlu Kaymakam Mehmet Bey	Milli Aşiretinden İbrahim Paşa
45	Kiki Aşireti Kaymakam Reşit Bey	Milli Aşiretinden İbrahim Paşa
47	Suriye çöllerinden Tay Aşireti	Milli Aşiretinden İbrahim Paşa
48-49	Musul ve Cizre civarındaki Miran aşiretinden iki Alay	Milli Aşiretinden İbrahim Paşa
50	Musul civarından Artuşî aşiretinden bir alay	Milli Aşiretinden İbrahim Paşa

Alay oluşturmak isteyen bir kısım küçük aşiretlerin bu talepleri Milli

⁶ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.152

Aşiretinin karşı çıkması nedeniyle kurulamamıştır.

Hamidiye Alayları ve Asayiş Problemleri:

II.Abdulhamid'in aşiretleri kendi denetimi altına alarak merkezi hakimiyeti güç dengelerini değiştirmesine rağmen çatışmaları sona erdirmiş. Mardin'e 1888 yılından itibaren göç eden Çeçenler Rasulayn Kazası ile Kızıltepe taraflarına yerleştikleri görülmektedir. Çeçen aşiretler Mardin Ovası'nda bulunan bazı köylere baskın ve talan faaliyetinde bulunduğuna dair şikâyetlerden biri'nin de Göllü Köyü Muhtarı Eylül 1888 yılına ait şikâyeti arşivlerimize yansımıştır. Bu ve benzer şikâyetler sonucu Çeçenlerin bir kısmının başka bölgelere gönderilerek güçleri kırılmış. Bugün başta Ürdün olmak üzere Lübnan ve Suriye'de yoğun bir Çerkez nüfusun olmasının başlıca nedenibudur.

Mardin ve çevresinde bu dönemde baş gösteren problemlerden biri de Osmanlı yönetimi tarafından nüfus sayımının askerlik zorunluluğu getireceği gerekçesi ile Başta Milli ve Kiki aşiretleri direnç göstermiştir. Devletin resmi görevlisi haline getirilmiş olan bu iki aşiretin sergiledikleri bu hareketler hoş karşılaşmamış ve daha önce bu aşiretlerin korkulu rüyası olan Şammar Aşireti'ne 15 Alay oluşturması sağlanmış ve Aşiret Reisi'ne Paşa Unvanı verilmesine rağmen "aşkıya" olarak anılması başka bir çelişki olarak dikkat çekmektedir.

Mardin ve çevresindeki asayişin sağlanması için Şammar Aşireti'ne ovada arazi tahsis edilerek bir kısmının yerleştirilmesi tedbirlerin bir başka örneğidir. Şammar Aşiret mensuplarının Milli Aşiretinin sürülerini gasp etmesi iki aşiret arasındaki husumeti artırmış. Şammar Aşireti'nin el-Hamis kolu, Milli aşiretinin komuta ettiği 41-42-43 alaylarına sardırarak 3 kişiyi öldürmüş ve 20 kişiyi yaralanmış, 20 kısrağı gasp etmesinin yanı sıra 600 atlı ile Milli Aşireti üzerine hücum eden Ali Abdurrezzak isimli şahıs, İbrahim Paşa'nın takibi sonucu yakalayıp ve Diyarbakir Vilayeti'ne teslim etmesi Milli İbrahim paşanın taltif edilmesini sağlamıştır.

Şammar Aşireti reislerinden Ali Abdurrezak'ın yakalanıp

Diyarbakır vilayetine teslimi Milli ve Şammar aşiretlerinin husumetini artırması olayları daha da alevlendirmişti. Mardin mutasarrıfı tarafından eyalet merkezine gönderilen bir telgrafta “Şammar Aşireti Reisi Faris ile Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşalar, aralarındaki husumetin henüz bertaraf edilmemesinden dolayı” yeni olayların yaşanabileceğini bildirmiş. ⁷ Şammar ve Milli Aşiretlerinin çatışmalarının önüne geçmek için Şammar Aşiretinden Ali Abdurrezak ’ın serbest bırakılarak önüne geçilmeye çalışılmış. Bu sorunun kesin çözümü için Şammar Aşiretinin görev alanın Musul olarak değiştirilmesi ile çözülmeye çalışılmış.

Döneme ait kayıtları incelediğimizde devletin silahlı gücü haline getirmiş olan tüm aşiretlerin halkın can ve mal güvenliği ile dışardan gelecek tehditleri bertaraf etmeyi hedefleyen kuruluş gerekçesinin dışına çıkararak hem birbirlerine hem de ahaliye zarar verdiklerine yöneliktir.⁸

Mardin’de Hamidiye Alayları ve Eşraf İlişkisi

Mardin’de Tanzimat uygulamaları sonrasında kent merkezinde egemen olmaya başlayan bürokrat-eşraf ikilisi Hamidiye Alaylarının kurulması sonucu aşiretlerin kent merkezine müdahaleleri zaman içinde ideolojik bir ayrışmaya dönüşerek şekil değiştirecektir.

Hamidiye Alayları güçlerini doğrudan sultandan almakta olmaları nedeniyle şehirde yaşayan resmi memurları hiçe sayması, kent yönetiminde meclisler yoluyla etkin olan eşrafa karşı kendini daha güçlü görmesi eşraf-bürokrat ikilisinin Hamidiye Alaylarına mensup kişilere olumsuz bakmaları sonucunu doğurmuştur. Miran Aşireti mensuplarının halka olan davranışları özellikle tehditleri 1899 yılında Cizre de eşraf ve ulemeden şikâyetçiler;

⁷ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.168

⁸ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.170

Müslüman Şikâyetçiler	Gayrimüslim Şikâyetçiler
Abdulaziz	Keldani vücuhudan Yunus
Ensarizade Abdulvahap	Süryani büyüklerinden Abdullahad
Sadattan Abdulkerim	Keldani vücuhudan Mensur
Osman	Musevi Muallimi Şemoil
Abdalmecid	
Seyfettin	
Mehmet	

Diyarbakır Vilayeti'ne ve Mardin Sancağı'na yaptıkları şikâyetin karşılık bulmaması sonucu en üst merci olan Adliye Nezaretine şikâyetlerin taşıdıkları görülmektedir.⁹

Milli ve Şammar Aşiretleri arasındaki çatışmalarda aracılık yapan Mardin eşrafından Abdulgafur Bey'in Millilere karşın Şammarla yakın bir tavır sergilemesi, eşrafın özellikle Milli aşiretinin bizzat II. Abdulhamit tarafından korunup kollanması karşısında İttihat ve Terakki Cemiyetine bazı eşrafın yakınlaşması durumunu doğurmuştur. Diyarbakır eşrafından Arif Pirinçzad"nin yeğeni olan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi Ziya Gökalp'in bu süreçte önemli bir rol oynayacaktır.

Ziya Gökalp Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşanın Diyarbakır köylerinde zulüm ve haksızlıklar yapması üzerine 1905 yılında halkı arkasına alarak Diyarbakır Postanesini işgal etmiş, bu işgali 1907 yılında tekrarlayacaktır.¹⁰ Bu olaylar T.C Devletinin Ulus Devleti'nin olmasının önünü açacaktır.

⁹ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.172

¹⁰ Türkiye'de Ulusal Devlet ve Ziya Gökalp ,Mümtaz Turhan ,Erol Güngör Ötüken Neşriyat A.Ş ISBN 978-975-437-894-8 S.253

Mardin’de Ermeni Olayları

Osmanlı yönetimi özellikle II. Abdullhamit döneminde Ermeni milliyetçiliğinin yükselişi ve uluslararası aldığı destekler önemli bir asayiş sorunları yaratmış. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nın sonrasında Avrupalı devletlerin gündeme getirdikleri ve Berlin Antlaşması’nda bir maddede yer alan, Ermenilerin yaşadıkları bölgelerde ıslahat yapılması talebi, Ermenilerin Balkan Hristiyanları gibi Avrupa’dan destek alıp bağımsız bir devlet kurma ümidine kapılmalarına sebep olmuştur.¹¹

Bu durum Rusya ve İngiltere arasında kurulacak Ermeni devletinin hamisi olma arzuları Türk –Ermeni çatışmalarına sebep olmuştur. 1877’de Hınçak ve 1890’da Taşnaksutyon Ermeni ihtilal örgütleri kurularak, özerk veya bağımsız Ermenistan’ın kurulması faaliyetlerine hız verdi. Bu iki örgüt dünyaya seslerini duyurmak için 1889 yılından itibaren çeşitli vesilelerle isyanlar çıkardılar.İngiltere ise sık sık Berlin Antlaşmasını gerekçe göstererek Osmanlı yönetimine notalar vererek baskılar yapıyordu. 1894 yılında Sason olaylarından sonra Rusya, İngiltere ve Fransa İstanbul’daki büyükelçileri tarafından hazırlanan 40 maddelik bir ıslahat projesini Mayıs 1895 yılında bir muhtara ile Osmanlı yönetimine verdiler. II. Abdullhamit kapsamlı bir ıslahat programı ilan etmek zorunda kaldı. Ermeniler daha çok hak elde etmek için isyanlara devam ettiler.¹²

1877–78 Osmanlı –Rus savaşında bazı Ermenilerin, Ruslara destek olması tüm Anadolu’da olduğu gibi Mardin’de özelde Ermenilere genelde gayrimüslimlere yönelik bir güvensizlik yaratmıştır.

Mardin’de Misyonerlerin çalışmaları, büyükelçiliklerin gayrimüslimler lehine bölgedeki asayiş problemlerinden şikâyetçi olmaları, gayrimüslimlerin çok uluslu ticaretin bir parçası olarak ekonomik anlamda müslümanlara göre çok büyük ölçüde

¹¹ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.173

¹² Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.174

güçlenmeleri gibi hususlar güvensizliği artıran başka bir nedendi. ¹³ Mardin’de müslüman ve gayrimüslim guruplar arasındaki gerginlik 1866 yılında “Katolik Ermeni, Süryani ve Protestan murahhasları (seçilmişleri) Mardin’den Adliye Nezaretine (Adalet Bakanlığı) çektikleri telgrafla gayrimüslimlere yönetilen baskıların olduğunu ileri sürerek şikâyet etmişler. ¹⁴ Bu şikâyet üzerine Adalet Bakanlığı Diyarbakır valisinden olayla ilgili bilgi istemiş.

Valilik tarafından verilen cevabi bilgide 1877 Haziran ayında Süryani Katolik Murahhasının başka şikâyetlerde de bulunduğunu, Nasri adlı bir hristiyan’a bir müslümanın saldırdığını, hristiyan mektebi çocuklarından üç tanesinin evlerine giderken yaralanması ve Buğday Pazarı’nda bir kişinin yaralanması şikâyetleri araştırdıklarını, bu araştırma sonucu şikâyetçilerden Keldani cemaatinden olduğu anlaşılan Nasri adlı kişi “lisanı-ı Fezahatta” Alçakça sözler söylemesi sonucu müslüman bir kişi tarafından saldırıya uğradığı.

Bu saldırı görevli askerler tarafından engellediği. Evine gitmekte olan Hristiyan mektebi çocuklarının basit bir çocuk kavgası olduğu. Keşişe yapılan saldırının araştırıldığı. Alçakça sözler söyleyen Nasri Tutuklanarak Diyarbakır’a gönderildiği şeklinde ki yazıyı Adalet Nezaretine göndermiş.¹⁵

Mardin’de 28 Şubat 1888 tarihinde gece saat 11’den gece yarısına kadar Cami-i Kebir Mahallesi’nden, Meşkin Mahallesine kadar dokuz hristiyan mahallesinden tüfekle ateş edilmiş ancak tüm halka ceza kesmenin mümkün olmadığı asayişin bozulduğu hususunun rapor edildiği.¹⁶

Nasri isimli hristiyan Diyarbakır Valisi ve Mardin Kaymakamı tarafından suçsuz bulunması, 1890 yılında Ermeni cemaatinden

¹³ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.175

¹⁴ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.175

¹⁵ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.175

¹⁶ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.175

Murahhası Melkon tarafından Hükümet merkezine teşekkür telgrafı çekmiştir. Bu olay Mardin Müftüsü'nün görevden alınması ile son bulmuş.¹⁷

Mardin'de gayrimüslimler ile yaşanan tüm sorunlara rağmen, ermeni olayları sırasında diğer kent merkezlerinde yaşanan olayların, Mardin kent merkezinde yaşanmadığıdır. Hatta çevre aşiretlerden Ermenilere yapılan saldırılara karşı, şehirdeki Müslüman eşrafın siper olması kent içinde bir ayrışmanın olmadığını en önemli kanıtıdır.

Ermeni olaylarının Mardin'e önemli yansıması 1895 Kasım ayında Ermeniler tarafından Diyarbakır'da müslümanlara saldırmasıyla başlayan olaylarda Mardin'de Hamidiye Alaylarından 45.bölüğünü oluşturan Kiki Aşireti'nin başta Tel Ermen olmak üzere bazı Ermeni köylerine saldırması sonucunu doğurmuş. Mardin Sancağın'da görevli Hamidiye Alayları mensubu Kiki, Çerkan, ve Hercan Aşiretlerinden iki bin kadar şahısın, Benabil ve İbrahimi'ye gibi Süryanilerin yoğun olduğu köyleri yağmalamıştır.¹⁸ Ermeni Katolik Murahhası Melkon bu saldırıların müsebbibi olarak Hamidiye Süvari Alayı'na mensup Kiki Çerkan ve Kiki Helecan aşiretleri reisi Kaymakam Reşit Bey ile Binbaşı Osman ve Timur Ağayı sorumlu tutmuştur.

Diyarbakır valiliği'nden, hükümet merkezine gönderilen bir telgrafta; Mardin Mutasarrıfından aldıkları bilgiye göre "Ermeni kışkırtması ile galeyana gelmiş aşiret mensupları Mardin kırsalında hristiyan halkın yoğun olduğu Mansur' iye yerleşim yerine saldırdıkları Hamidiye kaymakamı ve jandarma binbaşı ve bir miktar askerin olayların üzerine giderek saldırıların püskürtüldüğünü bildirmiştir.¹⁹ Mardin ve çevresinde klasikleşen aşiret yağmalarını hem Ermenilerin hem de aşiretlerin siyasi bir sebebe dayandırarak, bu durumu kendi

¹⁷ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.176

¹⁸ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.177

¹⁹ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.178

lehlerine kullanma çabası içine girmiş olduklarını göstermektedir.²⁰

Mardin kent merkezinde hükümet kuvvetleriyle birleşerek aşiretlerin kente girmesini engelleyenler; Hamit oğlu Şeyh Sadullah, Hüseyin Saraçoğlu, Fuat Efendi, Daşili Ahmet Efendi, Hamdan Ağa, Mişkinli Ahmet ve Hanaş Ağalar, Mendikanlı Faraç Bey ve Kermozade Hacı Faris Çelebi.²¹ Ermenilere yönelik saldırıları önlemiştir. Bu olaylar sırasında şehre sığınan Ermeniler için Amerikan protestan misyonu sığınak yerlerinden biri olmuştur. Yerinden olan ve kent merkezine sığınan Ermenilerin geçimleri padişah tarafından temin edileceği ve bu iş için “Mardin Mutasarrıflığı’nın görevli olduğu “ Osmanlı Hükümet Merkezi İstanbul tarafından emredilmiştir.²²

Bu olaylar sırasında devlet ve misyoner gruplarıyla beraber Mardin’e sığınan mültecilere yardım edenler arasında Süryani Kadim Patriği Abdul Mesih Efendi kendilerine sığınanlara elinden gelini yapmış, Deyruzzafaran Manastırı’nda bir yardım kapısı açtırmış ve yardıma muhtaç olanların bir süre orada kalmalarını sağlamış.²³ Osmanlı yönetimi yapılan bu güzel davranış karşısında manastırın korunması için bir müfreze askeri, patriğin emrine vermiş. Patrik yoksul ve öksüz kalan çocukların yetişmesi için bir de okul açmıştır. Sonradan ailelerin müracaatı ile çocuklar kendilerine geri verilmiştir.

Mardin’de aşiretler tarafından baskılara maruz kalan başta Ermeniler ve diğer hristiyanların sorumlusu olarak Kaymakam Reşid Bey ile Binbaşı Osman ve Timur Ağa görülmüş ve Yargılanmak üzere Diyarbakır’a gönderilmiş. Mardin’de faaliyet gösteren bir kısım aşiretlerin içinde yer aldığı Hamidiye Alayları menfi bir rol oynarken, II. Abdulhamid’e yakınlığıyla bilinen ve bölgede en güçlü alaylara sahip Milli Aşireti’nin ve aşiretin reisi İbrahim Paşa’nın olaylara müdahil olmamasıdır. Faaliyetleri sebebiyle müslümanlar tarafından

²⁰ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.178

²¹ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.179

²² Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.179

²³ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.179

defalarda hükümete şikâyet edilen İbrahim Paşa hemen tüm kaynaklarda hristiyanlara iyi davranan ve hristiyanların pozitif yaklaşım içinde olduğu. Viranşehir’de kurduğu pazarda Ermeniler ve Keldanilerin ticaret yapmasını sağladığı. Bu durum aslında yaşanan kargaşanın Osmanlı Devleti tarafından yönlendirilmiş Hamidiye Alaylarınca gerçekleştirilen bir “Ermeni Kiyımı” olmadığına önemli bir göstergesidir. Kiki Aşireti’nin yaptıkları, yukarıda da belirttiğimiz gibi Hamidiye Alaylarından olma özelliklerden çok aşiret olma özelliklerinden kaynaklanmaktaydı.²⁴

²⁴ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.180